

سهباح ئيسماعيل

رامان له تونيلی "په نجره گان" له وه

بهر له چوونه ناو چيرۆكه كه وه

هه لته گه رموگورى و به ره وپيشچوونى چيرۆكى كوردى له مړۆدا له چاو خيرايبى به ره وپيشچوونى چيرۆكى هه شتاكاني سه دهى رابردودا گه ليك خاو ديتته بهرچاو. ئەمڕۆ بە دەگمەن چيرۆكنووسيك ده بينيت ته نيا مژوول و سه رقالي چيرۆكنووسين بيت، سه رجه ميان به پال چيرۆكنووسيه وه كارى وهرگيران ده كهن و شيعر ده نووسن و جار جاريش ليكۆلینه وه ده نووسن. بيگومان ئەمەش له خانەى خو تەرخان كردن دەرچوونه و بە دەگمەن ئەو نووسەرە پڕژوبلاو نووسانە سه ركه وتنى بهرچاو به ده ست ده ين. له لايه كى تر وه چيرۆكنووسانمان هه ر هيندهى چەند چيرۆككەك ده نووسن، ئيتتر وهك ئە وهى رۆماننووسين قو ناغى بالاي چيرۆكنووسينيان بيت پيى گه يشتن، ده وارى لى ده پيچنه وه، ئيتتر ناگه رينه وه سه ر چيرۆكنووسين و لاي لى ناكه نه وه. له كاتيكدا چيرۆك هونه ريكي سه ربه خو يه له رۆمان و خه سلته تى تاييه ت به خو ي هه يه .

له لايه كى تريشه وه ئەمڕۆ كه م له خو ينه ران ئاماده يى چيرۆك خو يندنه وه يان تيدا يه ، خو ينه ر ئاماده يه رۆمانيكى چەند سه د لاپه ريه ي

بخوینیتته وه، به لآم به زهحمهت بهمه بهستی خویندنه وه دهست بۆ كۆمه له چيرۆكك دهبات.

ئه وهتا كه مى ريژهى فرۆشتنى كۆمه له چيرۆك له كتيبخانه كاندا له چاو رۆمانه وه باشتريه گه واهن. لى سه ره راى هه موو ئه مانه ش ئىستا چه ند چيرۆكنووسىكى لاو هاتوونه ته مهيدانه وه و زياتر له بوارى چيرۆكنووسيدا تايبه تمه ندن و گورتيكى تريان به بهر چيرۆكى كورديدا كردووه. يه كيك له و

ئهممه محمد ئىسماعيل

چيرۆكنووسانهى نه وهى حه فتاكاني سه دهى رابردوو، وهك نه وهى په يماني له گه ل چيرۆكدا مـۆر كـردبـيـت، به رده وامى به ره وتى چيرۆكنووسين بدات، چيرۆكنووس ئهممه د محهمه ئىسماعيله. ئه م نووسه ره، چونكه شاره زايى زۆرى له بواره كه دا هه يه و به سى زمان ده خوینیتته وه، له سه ره يهك ريثم و شتياو نانووسى و له هه ولى ئه وه دا يه ته كنريك و ناوه رۆكى چيرۆكه كانى ليكتىرى جودا بن و هه ميشه گۆرانكار بيان تيدا بن.

يه كيك له خه سلته به رچاوه كانى چيرۆكه كانى له وه دا يه زياتر يهك كاراكته ر به كار ده ينيت، زۆر جار يش كاراكته ره كانى خه ريكي خو دواندن و به ده گمه ن ديا لۆگ له چيرۆكه كانيدا ده بينریتته وه. هه رچه ند كيشه كان لای ئه و شه خسين و هه لۆيستی تا كره وانه ده نوین، به لآم كاراكته ره كانى نوینه رى توپۆك، يا خو چينيك، يان نه ته وه يه كن و ئازاره كانيان له خو دا چر ده كاته وه. به مه ش كاره كه ي زياتر هونه ريتر و ره سه نتر ده بيتته وه.

چيرۆكنووس له چيرۆكه كانيدا هه ول ده دات ده مامكى درۆزنانه به رووى كاراكته ره كانيه وه هه لماليت، كه روخسارى جوانى ناشرينيان پۆشيوه.

چيرۆكى په غبه ره كان به كورتى

ئه گه رچى كورته كرده وهى چيرۆك دابرا نيتى له جوانكارى و ئه و ته كنريكه ي خويدا حه شارى داوه، له ده ست ده دات، به لآم بهمه به ستى به شداريكردى

وهرگر و ئاگه داربوونی له هیللی گشتییی چیرۆکهکه، بهناچاری کورتی دهکهمهوه: کاراکتهر له زهردهپهردا له شهپیکدا بریندار دهبی و پیهکانی له کار دهکون و کهمهئندام دهبی. رۆژانه له دوو پهنجهرهوه له ژیان دهروانیت، یهکیان پهنجهره دیوینیه و تیدا دهگهپهتهوه بۆ یادهوهریهکانی مندالی و لهگهڵ ئهوهشدا تارماییی تۆقینهری باوکی سیبه ئاسا بهردهوام بهدواوهیهتی.

پهنجهره دیوهمیش پهنجهره ئهمرۆیه و رۆژانه له پهنجهرهیهوه سههرهتاتکیهتی و دهروانیهته ناو ههوشه و ژووری ئه ئافرهتهتی، که تازه هاتووته ئه ناوه. ئه ئافرهتهش چون تهنیا بیت له پهنجهرهوه نمایشی جهستهی خوئی بۆ دهکات. رۆژیک ئافرهتهکه بۆ لای دیت و دهیهویت سهرجییی لهگهڵدا بکات، ئهه له سۆنگهی قاچهکانیهوه ناتوانیت له شوینهکهی خویدا راست بیتهوه، ئیتر هه هیندهی ئافرهتهکه بهمه دهزانیت جیی دههیلیت و بۆ یهکجاری پهنجهرهکهی خوئی بهرویدا دادهخت. ئههیش له داخندا تهنیا ئامرازیک بهدهستییهوه بیت، کۆتایی هینانیهتی بهه گهیه. (1)

چهمکی شوین له چیرۆکی پهنجهرهکاندا

شوینی سههرکی لهه چیرۆکهدا ژوورهکهیه، لی چونکه هیچ وهسفیکی ژوورهکه ناکریت، ئیمه تهنیا دوو پهنجهره دهبینین، هههچنده پهنجهرهکان پارچهیهکی بچووک له جهستهی ژووریکی گهورهدا، کهچی وهکو شوین پانتاییی ئه دوو پهنجهرهیه له ژوورهکه گهورهتر دیته بهرچاو، چونکه ژوورهکه شوینیکی شانویی داخراوه و کاراکتهر بهندیخانه ئاسا مامهلهی لهگهڵدا دهکات و رۆلی له کاره هونهریهکهدا نییه، هههچی پهنجهرهکان وهکو چاوی کامیرای شا کهس بهرووی کاراکتهردا شوینی ئاشنا و کراوهن. لیرهدا پهنجهرهکان فره رهههندن و جگه له رۆلی شوین رۆلی کاتیش دهگیرن و له شوینهوه بۆ کات دهگۆرین. واتا شوین دیوی دووهمی ههیه و ههه پهنجهره و شانوی زهمهنیکه. پهنجهره یهکهه م شانوی رووداوهکان و باخی بیرهوهریی دوینیه و پهنجهره دیوهمیش شانوی

روداوه‌کانی ئیستایه، ئەوی له نیواندا بزێوه و ههست به‌گۆرانی ده‌که‌یت کاته. ئەو په‌نجهرانه روۆی کۆمه‌لایه‌تی ده‌بینن و ته‌ماشاکردن لێیان‌ه‌وه جوړیک له سنووربرینه و لادانه له داوونه‌ریته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان. بۆ نموونه هه‌ر ته‌نیا چه‌ند پارچه ته‌خته‌یه‌ک لێک بدرێن و بکری‌ن به‌ده‌رگه، ئەوا ده‌بێته هیلێ جیاکه‌ره‌وه‌ی نیوان جیهانی ناوه‌وه و جیهانی ده‌ره‌وه. هه‌ر بۆ پرینی تخووبی ئەو هیلێ نیوان ده‌ره‌وه و ناوه‌وه و ئاودیووبوونی ده‌رگه‌ی مالێک «پێویست به‌ته‌مه‌نیک له پێوه‌ندیی کۆمه‌لایه‌تی و بریک له ره‌وشت و زه‌مه‌نیک له ئاشنایی و براده‌ری ده‌کات». (٢) که‌واته ته‌نانه‌ت هه‌ندیک جار روانین له په‌نجهره‌یه‌که‌شه‌وه له سنوور ده‌رچوونه و ره‌نگه به‌کاره‌ینانی به‌نه‌شیاوی باجه‌که‌ی قورس بێت. ئەم که له په‌نجهره‌که‌وه چاوپرکی له‌گه‌ڵ کیژیکێ دراو‌سیاندا ده‌کات، هه‌ینێ باوکی پێی ده‌زانیت، ده‌یخاته قالی تاوانه‌وه "جاریکی تر بۆ ئەو کچه هه‌تیوه پێ بکه‌نی وه‌ک کار سه‌رت ده‌برم".

پابه‌ندبوونی کاراکته‌ر به‌دیمه‌نی ناو په‌نجهره‌ی یه‌که‌مه‌وه «شوینی ناو یاده‌وه‌رییه‌کانی»، که مندالی و به‌شی زۆری ژبانی له‌ویدا به‌سه‌ر بردووه «پێوه‌ندبوونه به‌کێشه‌ی ئەو شوینه‌وه، نه‌ک پێوه‌ندییه‌کی سۆزنامیز و جوگرافی روت». (٣)

واتا پانتاییه‌کی فراوانتر وهرده‌گریت. ئەوه‌تا دیمه‌نه‌کانی ناو په‌نجهره‌ی یه‌که‌م له دوا‌ی نیو سه‌ده، ده‌بنه خانوو و ته‌لاری به‌رز و رازاوه، که‌چی ئەو گه‌ره‌که‌ی ئەو لێی ژیاوه ته‌واو پشتگۆی خراوه و ئیستاش هه‌ر وه‌کو ئەوسان نه‌گۆراون، ئەمه‌ش له سۆنگه‌ی ئەوه‌وه‌یه دابه‌شکردنه‌کان ناهاوسه‌نگیان تێدان و چینی‌ک له‌سه‌ر حیسابی ئەوی تر ده‌بووژیته‌وه، گه‌نده‌لی تای ته‌رازووی مافه‌کان لاسه‌نگ ده‌کات، له داخی ئەمه‌شه کاراکته‌ری چیرۆکه‌که‌مان هاوده‌نگ ده‌بیت له‌گه‌ڵ کاراکته‌ری رۆمانی "یاده‌وه‌ری جه‌سته" ی رۆماننووس ئەحلام مسته‌غانمیدا، که ده‌لێت: "ایها القوادون املئوا جیوبکم باموال الشعب" واتا: ئەی گه‌وادینه، گیرفانه‌کانتان به‌مالی میلیه‌ت پر بکه‌ن.

له‌ چیرۆکی په‌نجهره‌کاندا کاتی ناو ژووره‌که‌ وه، یاخۆ مه‌یبه‌وه و هه‌ست به‌تێپه‌ربوونی کات نا‌کریت، ئەمه‌ش نیشانه‌ی ئەوه‌یه کاراکته‌ر هه‌موو

کاتهکانی ئیستای به لاره یهکن و هیچ له ژيانی ناگوڤن، ناچار باز بهسه کاتی ئیستادا دها و بهره رابردوو رووه و شوینی تاقیکراوه "المکان المعاش"، یاخۆ وهکو گاستۆن باشلار ناوی دهئیت "شوینی مندالی"، ئەو شوینی له ریگهی یادهوهرییهوه دروست بووه، دهگه ریتیهوه. چونکه خوشترین کاتی ژیان و ههست به لپرسینهوه نهکردن و باوهشی پر له سۆز و گهرمی دایک و یاریی کۆلان و پپوهندیی برادهری و گه لیک شتی تری تیدا تۆمار کران، «جا مه رج نییه ئەو شوینه مال بیت، دهشی ژووریک، یا گه ره کیک یا شه قامیک یا باخچه یهک یا شاریک بیت»،^(٤) ئیتر به دهگه من ئەو رووداوه شیرینانه له ژیانیدا دووباره دهبنهوه و وهکو خهون و خهیاڵ له گه ئیاندا دهژیت.

دوو په خجهره بهسه تونیلی ژیانوه

له سۆنگهی په ککه وتهیی و دهسته پاچهیی کاراکته رهوه ژیان له شیوهی تونیلیکی نووته کدا، که هیچ ترووسکاییه کی تیدا نه بینریتیهوه دیته بهرچاوه "نه ئەوسه ری پشینی دهکریت، نه ده زانری بۆ کوئی دهروات، نه کو تایی دیاره"، ناچار هیچی بۆ نامینیتیهوه دوو په خجهره له تونیله تاریکه دا هه لده کو لیت و لیوه بیان دهروانیت، تیاندا لاپه ره ی ئەلبومی مندالی خوی بهسه دهکاتهوه. ئەو کاتی په ککه وته نه بوو و سپوساغ بوو، لی تارماییی باوکه کهوا و سه لته له به ره که ی، باوکی کافکا ئاسا به ردهوام بهسه ری وهیه تی و لهم دۆزه خهی باوکیدا ئازاری زۆری کیشاوه. ئەو ده می به پاچه باز نه ییه له تیل دروستکراوه که ی یاری دهکات، بابی پرده با لی دهستینیت و لی ده دات! ههینی له گه ل کیژه دراوسیکه یاندا ئەوین دهگۆریتیهوه، هه رکه بابی پی ده زانیت پی ده لیت "جاریکی تر بۆ ئەو کچه هه تیوه پی بکه نی وهک کار سه رت ده بریم".

فرانتز کافکاش کاتیک باوکی پی ده لیت: "هه ر وهکو ماسییه ک له توپه تت ده که م". ده لی: "ئه م هه ره شه یه ت زۆری ده ترساندم"^(٥)، یاخۆ ده نووسیت: "ده مه وی ته نانه ت یه ک که سه شیم بۆ ناو به ریت، که من به مندالییم خوشم ویستبیت و تو تانه و توانجت لی نه دا بیت"^(٦). کاراکته ری چیرۆکی

په نجره كان له و وینانه ی مندالیی خوئی، كه وینه ی باوكی تیدا نین، ئەم ئیستا سیبهری بابی تیاندا ده بینته وه و وینای دهكات. به مندالی بابی سنووری نازادییه كانی بو دهستنیشان كردووه، ئیستاش ئەو عه ره بانه یه ی، كه به نیوه جهسته ی له كار كه وتوو یه وه به سه رییه وه یه تی رووبه ریكی دیار كراو، كه ژووره كه یه تی، بوئی دهستنیشان كردووه. له سه رووی ئەمانه شه وه مه ودای دامر كاندنه وه ی حه ز و ئاره زوو ه كانی له دهست به ناوگه لدا هیئانی خوئی زیاتر تییه ر ناكات.

لاویك له و ته مه نه دا به م شیوه یه دهست و پئی و ته نانه ت یاده وه رییه كانی له كوۆت و به ند درابن و سانسوریان به سه ره وه بیته، چاوه ری پی چ ئومیدیك له ژیان بكات؟!

هه موو ئەم نادادییانه و بو شاییی ته نیاییه كه یه شی له گه لدا بیته، كه خه ریكه بو گه نی دهكات، ده رفه تیک بو به رده و امیدان به ژیان ناهیلایته وه، سیزیف ئاسا له باز نه ی بی هه و ده بییدا ده خو لایته وه و ترووسكاییه کی ئومید له وه سه ری تونیلای ژیاندا به دی ناكات و هیچ كامیكیش له په نجره ره كان ته سه ل لای ناده ن "خوایه كه ی كوۆتایی دی؟". ئەمیش به هه مان ده ردی كه سه ایه تی رۆمانی "شه ویكی بی ده نگ له ته نجه" چووه، ئەویش وه كو په ككه وته یه کی له ناو جیدا كه وتوو بو خو رزگار كردن له كالبوونه وه له دهستی ئیستا و ئاینده، په نا بو به هه شتی رابردووی ده بات، چونكه چركه له دوا ی چركه بیزاری ناخی ده كرۆژیت و ده یپووكینیتته وه «بیزاریی.. ئەو ساپیته زۆر نزمه یه، كه له ناوه راستییدا درزی بردووه و ئاماده یه له هه ر ساتیكدا بیته بكه ویتته خواره وه». (۷) ئەمیش به هه مان شیوه به رگه ناگریت و بریار ده دات "جا ئیستا كاتی ئەوه نه هاتوو ه كوۆتایی به م یارییه به یئیم".

چی بكات باشه؟ چار چییه؟ چیرۆكه كه به كراوه یی خوئی ده بیته كوۆتایی سه ره تابه ك، ده مینیتته وه لای وه رگر مافی ژیانی پی ده دات، یا خو مافی ژیان به دهست خو لی سه ندنه وه ی پی ده به خشیته؟ یان بیر له ریگه چاره یه ك بو ئەو دهكات ه وه، یانیش له سه ر قسه كه ی كامۆ ده رۆن، كه ده لیت: "به لئی ژیان بی مانایه، به لام خو كوشتن چاره سه ر نییه، به لكو ده بی له دژی ئەو بی ماناییه رابین".

ئەنجام

- ۱- كەسايەتتىى چىرۆكەكە مرقۇئىكە تەسلىم و دەستەوہستانى ناو رووداو و يادەوہرىيەكانە، هىچ توانايەكى لە گۆرپىنى رەوتى رووداوہكان و تەنانەت چارەنووسى خۆشىدا نىيە.
- ۲- نووسەر لە چىرۆكەكەدا ھەول دەدات بۆ دەربىرىنى كىشە ئالۆزەكان سادەترىن شىوہ بەكار بەھىنەت، لە ھەمان كاتىشدا تەماحى ئەوہمان دەداتى جارىكى ترىش بەمەبەستى زياتر لىگەيشتنى بگەپتەنەوہ سەرى.
- ۳- ھەموو ھەولەكانى كاراكتەر لە پىناوى ئەوہدايە لە تەنبايى و مردن دوور بگەوئتەوہ، كەچى بى ئاگايە لەوہى ھەولەكانى بەرەو ئاقارى نزيكبونەوہ لە تونئلى مردنى دەبەن.

پەراويزەكان:

- ۱- بىروانە: چىرۆكى پەنجەرەكان، ئەحمەد محەمەد ئىسماعىل. ھەفتەنامەى رەخنەى چاودىر، ژ ۱۵۲ى ۲/۹ / ۲۰۰۹
- ۲- د.اسعد غالب الاسدى، شعریة العمارة، سلسلة الموسوعة الصغيرة، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد ۲۰۰۲ ص ۷۶.
- ۳- محمد كامل الخطيب، الرواية والواقع، دار الحدائث، بيروت ۱۹۸۱ ص ۴۰ .
- ۴- سەباح ئىسماعىل، چەمك و ئىستاتىكاي شوپن لە ئەدەبدا، لە بلاوكر اوہكانى يەكئىتىى نووسەرانى كورد-كەركووك ۲۰۰۵ ل ۵۰.
- ۵- كافكا، نامەيەك بۆ باوكم، و: جەليل عەباسى، چاپەمەنىى چوارچرا، سلیمانى ۲۰۰۵ ل ۵۱ .
- ۶- ھەمان سەرچاوە، ل ۸۱-۸۲ .
- ۷- تاهىر بن جەلون، رۆژىكى بىدەنگ لە تەنجە، و: تارا شىخ عوسمان، لە بلاوكر اوہكانى پاشكۆى رەخنەى چاودىر، سلیمانى ۲۰۰۸ ل ۲۲.